

TÜRKİSTAN'DAN ANADOLU'YA BİR GÖÇ VE TARIMSAL ÜRETİM AMAÇLI İSKÂN ÖRNEĞİ: ULUPAMİR

The Immigration from Turkistan to Anatolia and the Settlement Model for Agricultural Product: Ulupamir

Yrd.Doç. Dr. Tuncay ÖZDEMİR*

ÖZET

En önemli beşeri coğrafya özelliği yaklaşık 110 senedir yer değiştirmek olan Ulupamir Köyü'nün tarihi, Rusya'nın çağlar boyunca değişmez amacı olan sıcak denizlere inme politikasının Orta Asya ve Pamir yaylarındaki Oba ve Hanlıklar üzerinde yoğunlaşmasından sonra yüzbinlerce insanın yaşamak zorunda kaldığı büyük göç ve çilelerin tarihidir.

Kırgızistan'dan başlayan bu büyük yolculuk Tacikistan, Afganistan, Doğu Türkistan (Çin), tekrar Afganistan, Pakistan ve Türkiye (Adana, Malatya, Van, Erciş) arasında onlarca yıl devam etmiştir.

ABD (Alaska) Kanada ve Türkiye seçenekleri arasından Anadolu'yu tercih eden Ulupamirli'ler sonuçta Devletçe inşaa edilmiş oldukça modern görünümlü, hepsi iki katlı, betonarme bitişik nizam, sosyal konut tipinde 298 meskenden müteşekkil bir köye iskan edildiler.

Buna rağmen köy bazı temel problemler yaşamaktadır. Bunlar arasında Kuzey Anadolu deprem kuşağı içinde ve 1. derecede deprem bölgeleri arasında, Çaldıran, Muradiye, Erciş fay hatlarının kesişme noktasında bulunduğu dik-kat edilmeden yetersiz malzeme ile, coğrafi şartlara ve amaca uygunsuz inşa edilmiş ve bu nedenle de pek de fonksiyonel sayılamayacak olan meskenlerde sürdürmek zorunda oldukları yeni hayat tarzına uyum çabaları, Sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, fiziki planlama eksiklikleri, yörenin tarihi coğrafyası dikkate alınmadan yapılmış "yerleşme yeri" seçiminden kaynaklanan problemleri sayılabilir.

ABSTRACT

The history of the Ulupamir village whose most important and anthropogeographical characteristic has been a constant change of space and home for a hundred and ten years, is that of an exodus, which hundreds of thousands of

* Gazi Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Kastamonu.

people have experienced since the focusing of Russia's age-old and unchanging policy on the Oba's, and Hanliq's of" reaching the warm seas"

The exodus which started in Kirghizistan has continued for many decades via Tadjikistan, Afghanistan, East Turkistan (China) and again via Afghanistan, Pakistan and Turkey (Adana-Malatya-Van-Erciş)

Fnok amongst the three choices offered to them for settling, namely the USA (Alaska) Canada and Turkey, the immigrants chose to settle in their ne1 village, Ulupamir, Turkey comprising 298 semi-detached, double-sstoreyed, concrete apartments, all fairly modern-looking and all built by the State.

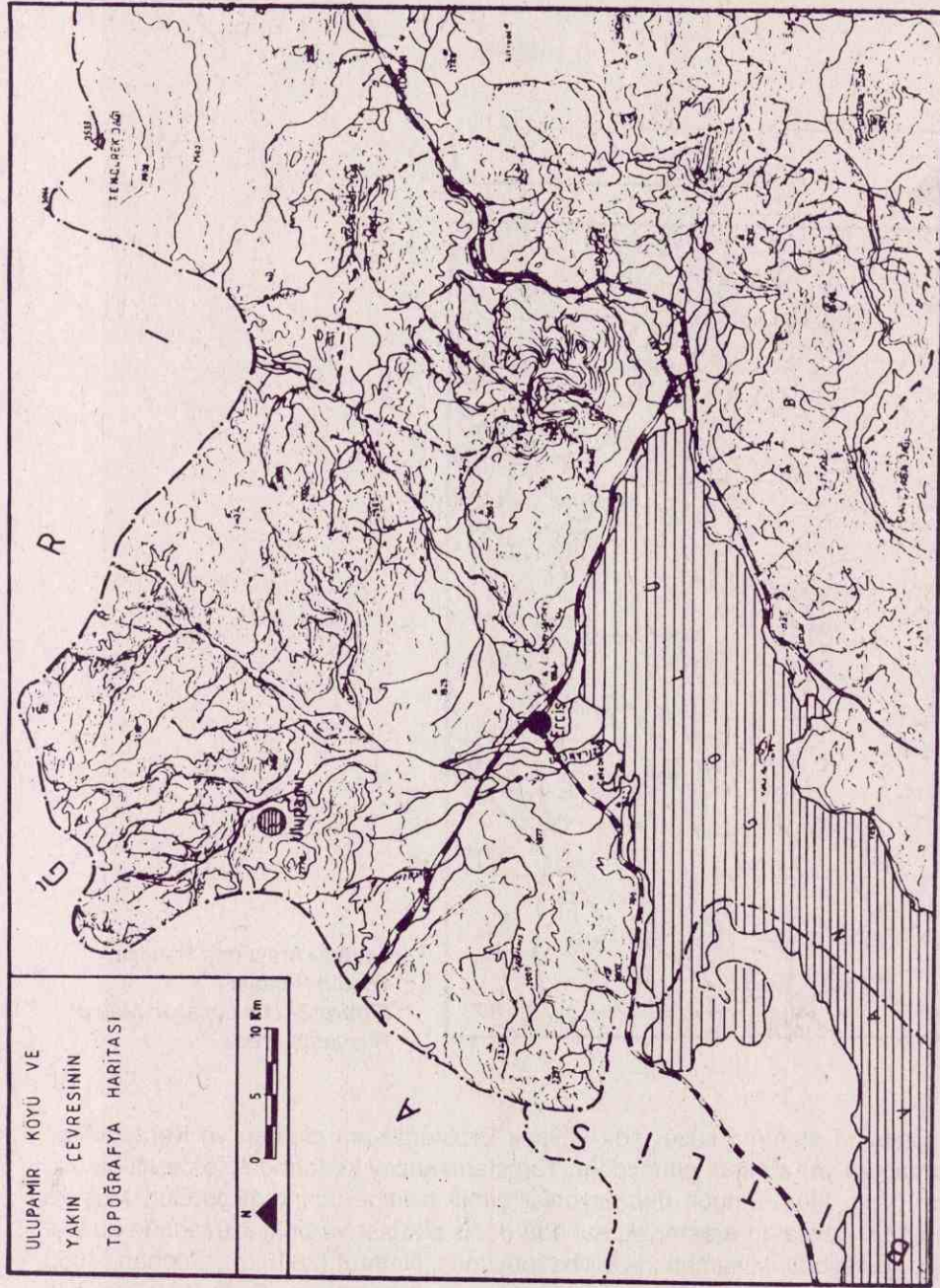
In spite of all goods efforts, today, the village Ulupamir has some problems. The most important ones of the problems can be listed a follows; the choice of a wrong locality overlooking the fact that the site is in the North Anatolian earthquake zone where Çaldıran, Muradiye and Ancış lines meet; the building style Thich ignoresthe foregoing fact and the use of poor-quality materials; the adaptation problems of the villagers which arise from poor-quality building materials an poor-quality planning; ineficient physical, socio-cultural, socuo-economic planning and the 1rong choice of settlement without due consideration of the conditions of historical georaphy.

A) Fiziki Coğrafya Özellikleri:

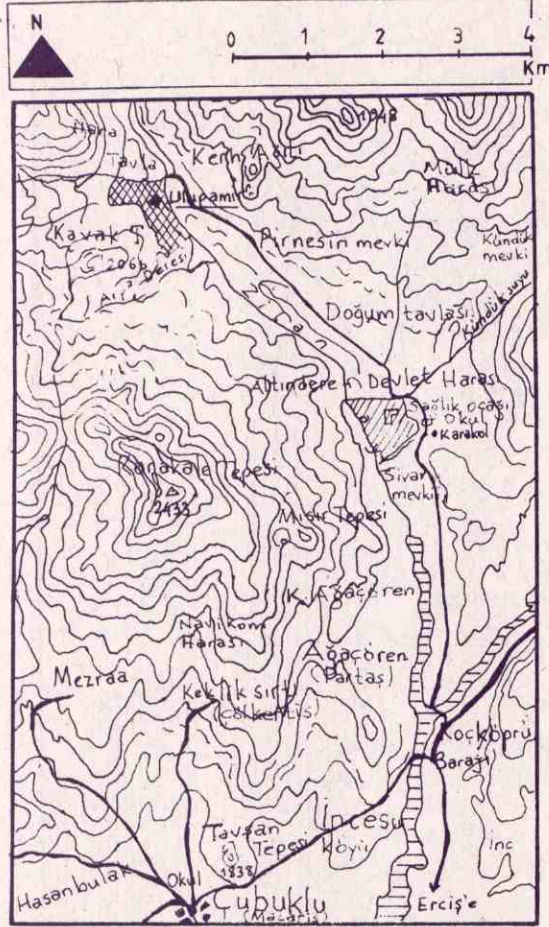
İnceleme sahamız olan Ulupamir köyü Doğu Anadolu'nun Van bölümünde, Van Gölünün kıyısında yerleşmiş bulunan Erciş şehrinin 26 km. kuzey-batısında, 16000 km²'yi bulan Van Gölü su toplama havzasının en önemli kollarından biri olan Zeylan (Altındere) suyunun akarak Koçköprü barajına⁽²⁾ ulaştığı nispeten düz bir havzanın batısında, etrafı yüksek dağ ve platolarla çevrili, yaklaşık 1900 nüfuslu büyük bir yayla köyüdür (Resim 1).

Bilindiği gibi Doğu Anadolu yüksek kütlesi içerisinde yer alan depresyonlar birbirlerinden alçak eşit sahaları ile ayrılmış tektonik orijinli çöküntü havzaları olup, esasen Alp sistemine bağlı Güneydoğu Toros silsilesinin içinde bulunurlar. Bu sistem içinde en büyük morfolojik ünite Van ovası (1750 m) ve inceleme sahamızın güney bitişiğindeki Erciş ovası (1830 m)'dir.

(2) Söz konusu hidrolojik şartların ve fiziki ortamın uygunluğu nedeniyle, Altındere Devlet Tarım İşletmesi (1950) ve Koçköprü Baraşı (1990) bu potansiyelin değerlendirilmesine yönelik olarak kurulmuş beşeri tesisler olarak görülmektedir.

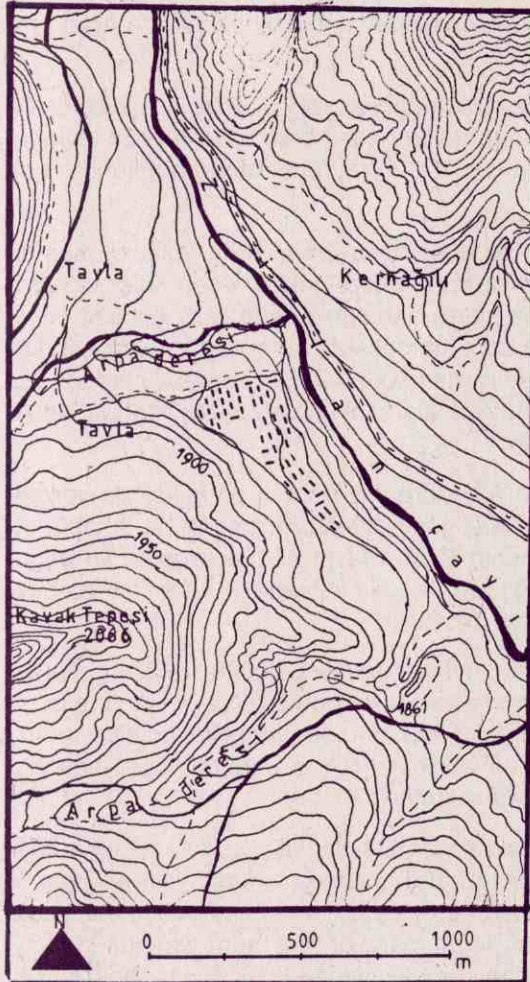

Şekil 1- Ulupamir Köyü ve Çevresinin Topoğrafya Haritası.
Figure 1- The Topographical Map of Ulupamir Village and Environment.

Şekil 2- Araştırma Sahasının Konum Haritası
Figure 2- The Location Map of Research Area.

Çalışma alanının kuzeyinde yüksek Erzurum-Kars platosu ve Karasu-Aras sıradağları yer alırken, güneydoğu Torosların kuzey kenarında ise çeşitli havzaların (Van, Muş, Bingöl) depresyonlar şeridi halinde uzandığı görülür. Muş ve Van gölü havzaları arasındaki sahada geniş platolar ve bunlar üzerinde kuzeydoğu-güneybatı istikametinde bir hat boyunca, Nemrut (2828 m), Süphan (4058 m), Aladağ (3351 m.), Tendürek (3680 m) ve nihayet Ağrı Dağı (5137 m) gibi Anadolu'nun genç ve büyük volkanik dağları yer alır.

Şekil 3- Araştırma Sahasının Yükselti Basamaklarına Göre Konumu ve Yerleşmenin Genel Durumu

Figure 3- General Situation of Settlement and Location with regard to izohip Levels of Research Area.

Ulupamir köyü ise kuzeyden doğuya doğru Muratbaşı (3510 m), Aladağlar (3351 m) ve Tendürek (3680 m) dağları ile kuşatılmış durumdadır. Bu coğrafi ortam içinde, 2066 m'ye kadar aniden yükselen Kavak tepesinin eteğinde 1900 m. eğrisi üzerindeki hafif dalgalı taraça düzlüğüne kurulmuş bulunan köy, bu konumuyla önünde akan Zeylan çayından 30-35 metre yüksekte bulunmasından dolayı, çayın her iki yanından uzanan bütün otlak ve ziraat sahalarını ve derenin doğu sahili boyunca köye gelen vadi yolunu Hara mevkiine kadar kontrol edebilme avantajına sahiptir.

Altındere havzası ve civar yerleşmelere hayat kaynağı olan Zeylan çayı ise, kuzeydeki yüksek Muratbaşı ve Aladağların yamaçlarından katılan tabilerle teşekkül edip takriben 7-8 km. boyunca dar ve sarp boğazlardan geçtikten sonra düze inmeden önce son olarak doğusunda yükselen Delikurt Tepesi (2465 m) ve batısındaki Gürgürbaba Tepesi (2778 m)'nin gittikçe alçalan etekleri arasından sıyrılıp, Köycükköyünden itibaren önce Koçköprü barajına ve sonra Van Gölü'ne ulaşana dek Erciş ovasını takiben nispeten düz bir sahada taraçlar arasından akışını sürdürür.

Van Gölü ile Murat nehri havzası arasında yer alan platolar ort. 2300-2400 m. arasında olup Miosen tabakaları ve onlarla yaşıt olan bazı andezit lavlarını keser. Pleistosen ve daha yakın zamanlara ait lav örtüleri ve yığınları altında kalmıştır.

Miosenden beri faaliyette olan ve genelde Süphan dağı volkanizmasına bağlı olan andezit proklastiklerle, volkanizma öncesi inkişaf eden tüfler ve aglomera, çalışma sahası ve civarındaki geniş sahalara yayılmıştır. Andezit lavlar konveks olarak katılmış ve derin soğuma çatlakları meydana getirmiştir. Dik yamaçlarda soğumuş olan andezit lavlardan kopan iki bloklar ve bunlardan zamanla teşekkül etmiş bulunan yamaç molozları köyün batı yamaçlarında oldukça yaygındırlar.

Kuzey-güney istikametinde akan Altındere çayının her iki kıyısında yer yer eski alüvyonlar yaygındır. Bu alüvyonlar genellikle tarım arazilerine tekabül etmektedir. Söz konusu kültür arazilerinin % 80'i çayın her iki yanında ve doğu-batı istikametlidir. Arazinin yüksekliği çayın her iki yanında 1883 m. taraça düzlükleri, yamaç ve sırtlara doğru ise ort. 2050 m.dir.

İnceleme sahası ve civarında kış mevsiminin uzun, ilkbaharın geç gelip ay-nen sonbaharda olduğu gibi çok kısa sürmesi ve derhal kışa girilmesi gibi bir kontinental hususiyet mevzubahir olmakla beraber, bu sert iklimşartları yanında Van Gölü ve Koçköprü barajı ve rölyef etkileri Erciş ve Ulupamir civarında nispeten yumuşak bir mikroklima teşekkül ettirmiştir.

Bununla beraber Erciş ve yakın civarında senelik yağış ortalamasının 381-559 mm, yağışlı günler sayısının 75-113 gün arasında olması, yıllık yağışın % 28'inin kış, % 38'inin ilkbahar ve % 10'unun da yaz mevsiminde düşmesi, başta Erciş ovası ve Altındere havza tabanı tarım sahalarında tarım yapmak için çok dikkatli olunması ve müsait havalardan derhal istifade etmek gibi bir hassasiyeti icap ettirmektedir. Çünkü yıllık yağışın % 28'inini düştüğü kış mevsiminde Ocak ve Şubat aylarında -27.5 °C ve - 25.5°C gibi çok düşük sıcaklıklar görülüp, Mart ayı sıcaklığı 0 °C'nin altında seyrederken, don olayı Eylül ortalarında başlayıp Mayıs ayında son bulur. Yaz mevsiminde ise, özellikle Temmuz (37 °C) ve Ağustos (37.1 °C) ayları en yüksek sıcaklıkların kaydedildiği dönemler olup kuraklık yaşanır.

Bu sebeple özellikle Yaz kuraklığını yenmek için çayın her iki yanında yapılması planlanan ve bir bölümü tamamlanarak yarım bırakılan sulama kanallarıy-

la 978 dönüm kıraç sahanın sulamalı tarıma kazandırılması amaçlanmışsa da, söz konusu işin tamamlanmaması, tarımsal üretim amaçlayan İskana örnek olarak düşünülen bu kırsal yerleşmenin, daha başlangıçta hedeflerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Ancak Altındere çayının özellikle doğu yönündeki irili ufaklı kaynakların varlığı, yüksek taban suyu ve yüzey drenajının yetersizliği, çayın özellikle her iki yanında şerit halinde 212.000 dönümlük çayır sahasının teşekkülüne imkan vermiştir. Söz konusu durum, yerleşme civarında arazilerin büyük bir kısmının mer'a arazisi olmasına neden olurken, tarım yapılabilecek saha azlığına sebep olmuştur. Nitekim arazilerin yaklaşık 980 dönümü sulamalı tarıma, 212 dönüm çayır ve 20.612 dönüm mer'alara tekabül etmektedir (Foto 2).

B) Beşeri Coğrafya Özellikleri

İnceleme sahamız olan Ulupamir köyü yüksek dağları, yaylaları ve vadileri ile Orta Asya'da "dünyanın damı" olarak anılan Pamir bölgesinden göç etmiştir (Foto 3).

Hindikuş, Kunlun, Altay, Himalaya, Karakurum ve Tien-şan gibi dünyanın en yüksek, en sarp dağ zincirlerinin başladığı ve ortalama yüksekliğin 4000 m. olduğu bu bölgenin çoğu Tacikistan'dadır. Ancak 100000 km²'ye yakın yüzölçümü ve 1000 den fazla buzullarla kaplı olan bu saha kuzey doğu, Afkanistan ve Çin'deki Sinkiang tepesine doğru da uzanır. Tacikistan'ın güneyinde sarp dağlar, derin kanyonlarla kesilmiş olup, kurak tepeler buzullarla kaplıdır. Orta Asya'yı sulayan Amu Derya nehri de Pamir'den doğar.

Ulupamir köylüleri Kırgızistan'ın güneyindeki Alay bölgesinde yaşamak-tayken (Resim IV), 1863'ten beri hissedilen Çarlık Rusyasının baskıları İngiliz-Rus sınır komisyonu marifetiyle bu kez bölgedeki Kokan Hanlığı ve Pamir yaylalarının bölüşülmesi kararına dönüşmüş¹ ve bu karar gereği 1878'de işgal edilmiştir. İşgal sonucunda Rusların askeri varlığı ve tacizleri nedeniyle bölgeden ilk yıllarda Sibiryaya, Mancurya (1982'de 884 Kırgız nüfus) ve Türkistan Pamiri gibi civar bölgelere, Moğolistan, Başkurtistan, Kazakistan, Pakistan, Afkanistan (1982'de 100.000 Kırgız Nüfus) Özbekistan gibi yakın ülkelere, ve başta Ürdün², Sureyi, Umman olmak üzere Almanya, ABD ve Avustralya³ gibi uzak ülkelere birer ikişer, köy veya obalar halinde göçler cereyan etmiştir.

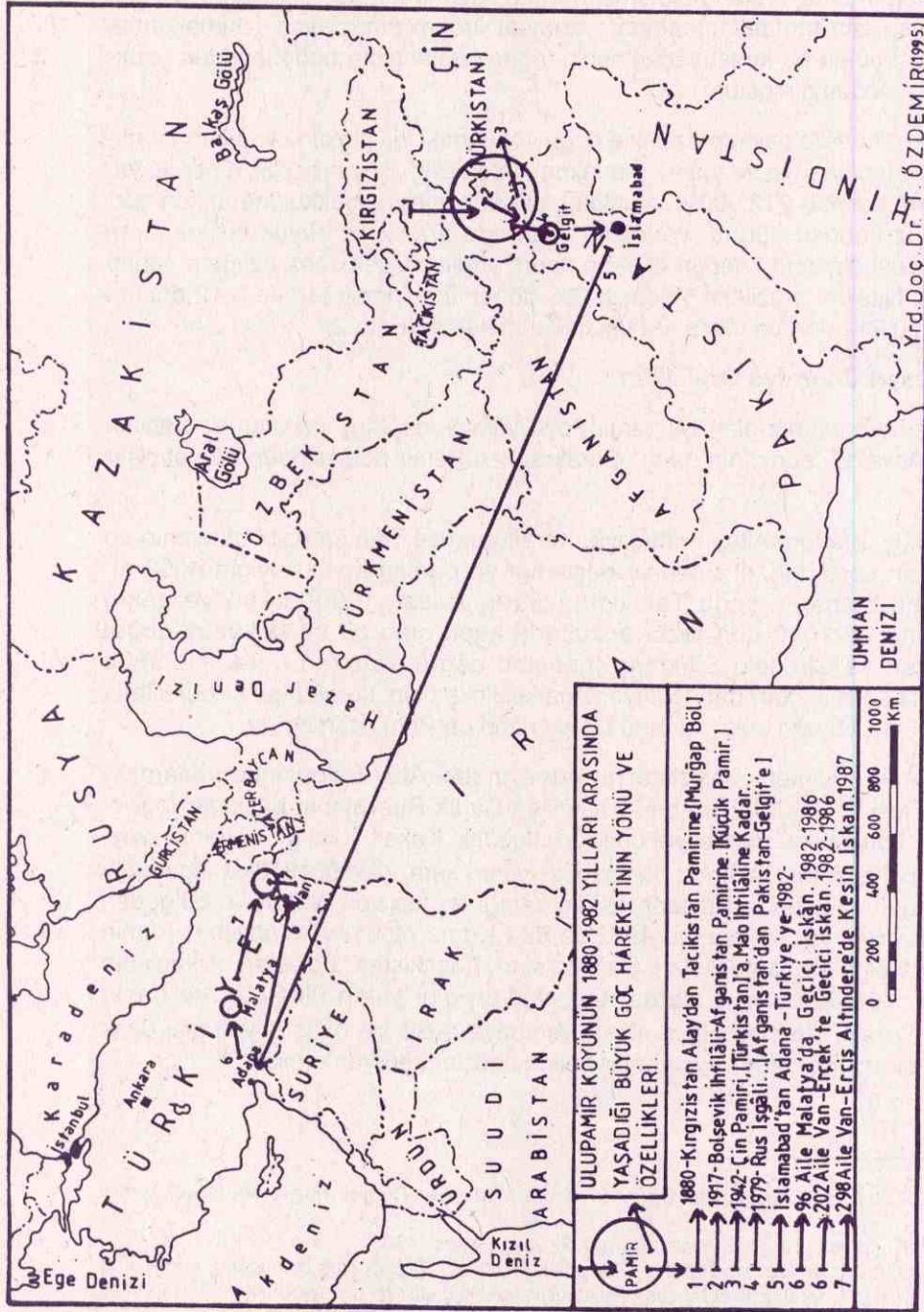
1 SALK, G. "Kırgız Çiyiri-Ogandan Ogandor", Kırgız Medeniyeti Dergisi, No: 46-48, Bişkek, Aralık 1993.

2 İNCETE, R., "Sincan Kırgız Edebiyatı Dergisi, 2. Sayı, Bişkek 1990.

Nitekim aynı kaynaktan özellikle Ürdün'd 1989 itibariyle 30.000 Kırgız nüfus bulunduğu, bunlar arasında kimilerinin General, Eniyet Müdürü, Milletvekili, hukukçu gibi üst düzey görevlere intisap ettikleri bildirilmektedir.

3 Muallimler Gazetesi, Bişkek, Aralık 1989.

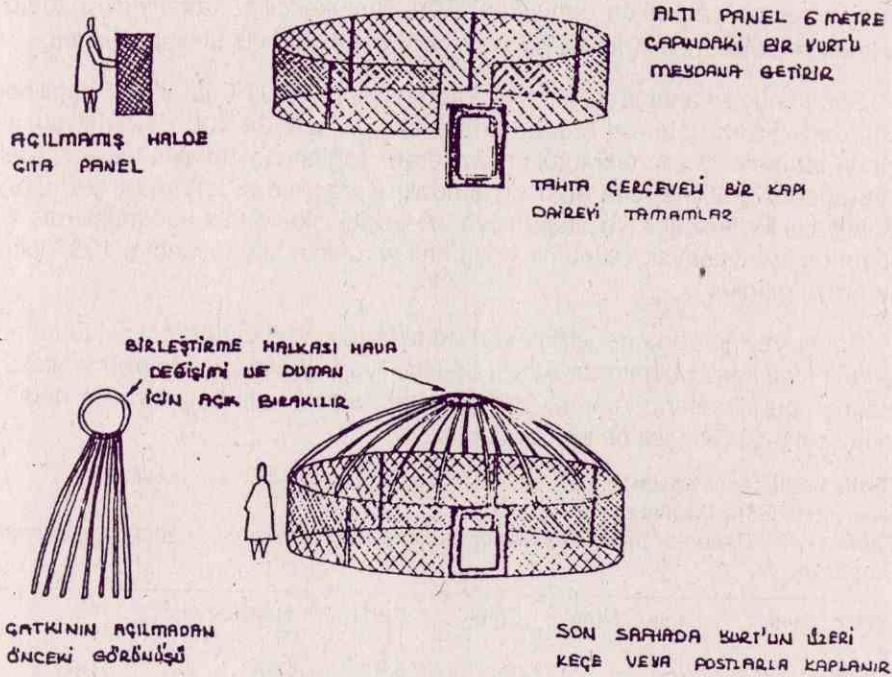
KERİMBEĞOVA, N., KONKOBAYEV, K., "Kırgızkaya Diaspora, Za-Rubiecom", Bişkek, 1992.

Şekil 4- Ulupamir Köyünün 1880-1987 Yılları Arasında Yaşadığı Büyük Göç Hareketinin Yönü ve Özellikleri

Figure 4- The Characteristic and Trend of A Big Immigration movement of Ulupamir Village between 1880-1987

Şekil 5- Bir "Yurt"un Kuruluş Safhaları (A. RAPOPORT'dan) (DENKER'den)
Figure 5- The Established Levels of A "Yurt" (b, DENKER)

Bu meydana inceleme konumuz olan Ulupamir köylüleri de 1880 yılında liderleri Pamir Hanı Hacı Rahman Kul öncülüğünde 110 sene sürecek "muhacirlik" hareketini başlatarak, 1917 Bolşevik ihtilaline kadar 37 yıl boyunca yaşayacak oldukları Tacikistan Pamiri'nin Murgap bölgesine göçtüler.

Bolşevik ihtilalinin etkileri burada da hissedilmeye başladığında bu kez daha güneye; Küçük Pamir olarak adlandırılan Afganistan Pamiri'ne indiler. Burada da 25 yıl kalan Hacı Rahman Kul ve obası, yakınlığı sebebiyle Çin işgali altında bulunan Türkistan'ın Pamir bölgesine 1942'de geçmişlerse de kısa bir süre sonra Mao ihtilalinin patlak vermesi sonucu gerisin geriye dönüp, 1979 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesine kadar aynı bölgede varlıklarını sürdürme mücadelesi verdiler. Afganistan'ın uğradığı Rus işgali ile yeniden hareketlenen Ulupamir köylüleri, bu kez 10 günlük bir yolculuk sonucu Pakistan'a sığınıp, Türkiye'ye gelinceye kadar 4 yıl boyunca Himalaya'ların güney eteklerinde kurulu Gilgit şehrindeki bir çadır kentte (Resim IV) yaşamak zorunda kalıp ilk üç ay içinde yüksek sıcaklık, nem ve düşük irtifa nedeniyle 103.4 yıl içinde ise 272 insanını kaybetmiştir.

Gilgit'teki hayat şartlarının kendilerine uygun olmadığını görüp tekrar göç hazırlıklarına başlayan köylüler, başta ABD olmak üzere dünyanın bir çok ülkesine yerleşmek mümkün olmuşken* Türk Büyükeçiliği kanalıyla Anadolu'ya gelmek istediklerini belirterek, bu amaçlarına 1982 yılında ulaşabilmişlerdir.**

Söz konusu kanunla Türkiye'ye kabul edilip, Van ili Erciş ilçesi dahilindeki Altındere Tarım İşletme Müdürlüğüne ait yaklaşık 34.400 dekarlık bir alan içinde tarımsal iskana tabi tutulmaları karara bağlanmış olmakla beraber, gelen 298 ailenin 202'si Erçek gölü kıyısındaki Karagündüz köyünde, 96 aile ise Malatya ili Merkez ilçe Yeşiltepe köyünde geçici İskana tabi tutulmuşlardır. 6 yıl boyunca ayrı yaşayan Ulupamir Köyü halkı projenin tamamlandığı 1987 yılında bir araya geldiler.

Pamir yaylalarında genellikle yurt adını verdikleri çadırlarda, yayladan indiklerinde kimi kerpiç binalarda, kimisi de yine "yurt" (Foto 4) çadırlarında yaşamış bulunan bu insanların yeni hayat mekanları hepsi 2 katlı betonarme binalardan müteşekkil, 298 haneli bir köy oluyordu.

Tablo 1- Ulupamir Köyünde Toplam Nüfus, Hane Sayısı, Aile Sayısı ve Nüfusun Cinsiyetine Göre Dağılımı

Table 1- The Ration of Sex in Population family and House number, totalpopulationat Ulupamir

Yıllar Sayısı	Toplam Nüfus	Erkek	Kadın	Hane Sayısı	Aile
1982	760	330	430	298*	298
1990	1358	606	752	311	364
1995	1859	826	1033	328	378

Buna göre 1982-1995 yılları arasında 13 senelik dönemde nüfus yaklaşık olarak 1.5 misli artış kaydetmiştir. bu sonuç köy nüfusunun statik özelliğini ortaya koymaktadır.

Yeni kuşakta okuma oranının kızlarda % 85, erkeklerde % 100 olması, evlenme yaşının kızlar için Pamir'de 15-16 iken 18-20 ye çıkması, boşanma olayının sadece iki ailede görülmesi (biri yaş farkı, diğeri kötü muamele)

* Nitekim ABD'ye yapılan müracaat kısa sürede değerlendirilmiş ve Alaska'da iskan edilmek üzere davet edilmişlerdir.

** 2641 Sayılı Kanun.

*** Köyde proje gereği inşa edilen 298 konut haricinde inşaat faaliyeti yoktur. Hane sayısının artış nedeni, tarımsal üretim amaçlı olarak alt katları dam, kiler, ambar vb. gibi ihtiyaçlara ayrılmış iken, evlenmeler ve nüfus artışı sonucu doğan mesken sıkıntısı, sözü edilen kısımların eve dönüştürülmesiyle kazanılmış hanelerdir.

dışarıya hiç kız verilmemesi (ancak köye halı kursu öğreticisi olarak gelen görevli kızlardan ikisi köyden evlenmişlerdir), gibi özelliklerden söz edilmesi gerekir.

Ayrıca köyde büyük bir sükunet, huzur ve dostluk ortamı mevcut olup, kavga-kargaşa gibi tatsız hadiseler yaşanmamakta, köydeki büyüklerin teşekkül ettirdiği "Aksakallılar Meclisi"nin kararları büyük bir saygıyla karşılanmaktadır.

Ulupamir köyünün kurulmasından bu yana geçen 9 yıl zarfında köyden aileleriyle birlikte göç eden 12 hane mevcut olduğu tesbit edilmiştir. Ancak burada göç olayının en az kendisi kadar ilgi çekici özelliği de, gidenlerin daha önce geçici iskana tabi tutuldukları Malatya-merkez Yeşiltepe köyü ve Malatya şehrini tercih etmeleridir. Bunların Ulupamir'deki ev, tarla, bahçe, mer'a haklarını aynen muhafaza edip beşeri ilişkilerini sağlam ve sıcak tuttıkları bir gerçektir.

Bu kırsal yerleşmede göç anlamında en önemli husus, son 5 yıl içinde, fakat en fazla 1.5 senedir köydeki genç nüfusun büyük bir kısmının, Kazak Türkleri'nin dericilik, fabrika ve atölyelerinde çalışmak için İstanbul şehrine gitmeye başlamalarıdır. Hemen hemen her haneden bir delikanlı olmak üzere İstanbul'un Zeytinburnu ve Güneşli semtlerindeki atölyelere başlayan bu nüfus akışının temel sebebi, özellikle 5 Nisan 1994 tarihinde alınan ekonomik kararlardan sonra köyde sürdürülmekte olan dericilik-deri işletme faaliyetleri, başka nakliye olmak üzere, fiyatlarda görülen olağanüstü artış ve dolayısıyla maliyetlerin yükselmesi gibi nedenlerle son bulmuştur. Bu tarihten sonra İstanbul'dan işlenmeye müsait deri getirilip, imalatın sürdürülememesi üzerine özellikle mont, bere, kalpak, eldiven, ayakkabı vb. gibi imalat işlerinde ehil ve yatkın genç nüfus dericiliğin gelişmiş olduğu merkeze akmaya başlamıştır.⁵

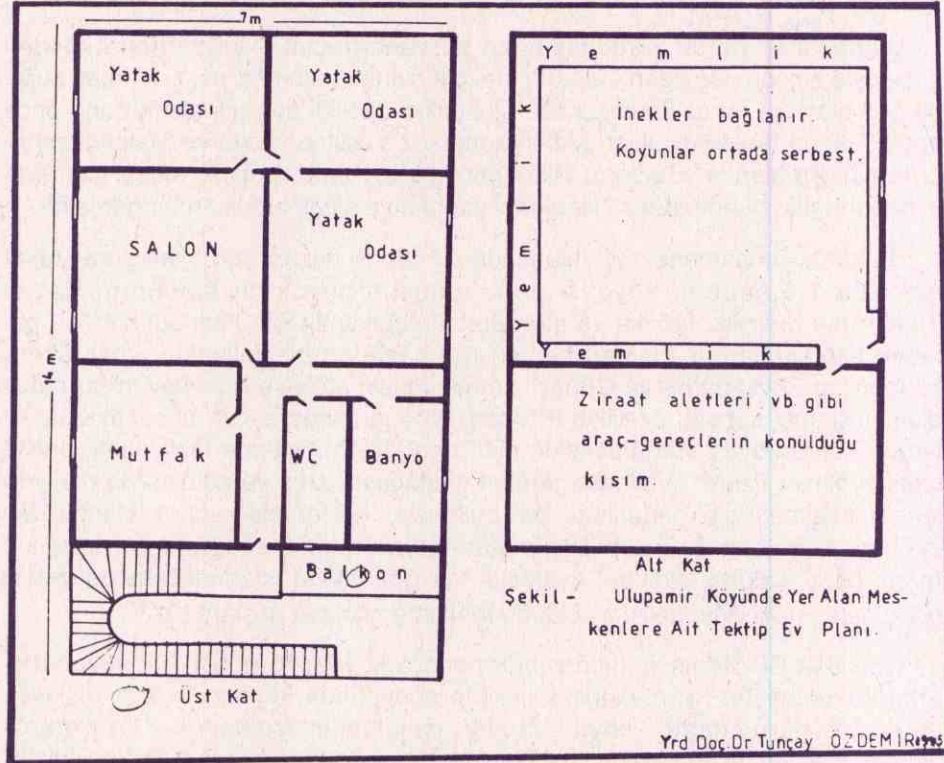
Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra köyde, Kırgızistan'a seyahatler artış kaydetmiştir. Bu mekansal ilişkinin sonucunda köyden iki kişi Bişkek'e yerleşmiş durumdadır.* köyde yapılan çalışmalar esnasında Kırgızistan'a yerleşilebileceği hızla yayılan ve itibar gören bir düşünce olarak tespit edilmiştir.

Ulupamir köyünün yerleşme alanı ve düzenine bakıldığında köyün kuruluş amacında belirtilmesine rağmen tarımsal üretim yapacak bir yerleşmeye uygun olmadığı görülmektedir. Tümü iki katlı betonarmeye (Şekil VI) alt katları dam olan evleri arka bahçeleri zerzevat yetiştirmek amacıyla kullanıldığında, hayvanlar için ağıl, yemleme yeri, tarımsal ürünler için mesela saman saklayabilmek amacıyla samanlık, hayvan yemleri için otluk vb. gibi tarımsal ve kırsal bir yerleşmede bulunması zaruri saha ve ihtiyaçlar bulunmadığından, yerleşme

5 Köydeki tüm nüfus hareketleri ve özellikleri, Kırgızistan Büyükelçiliğinin istediği özel nüfus sayımı ve raporundan temin edilmiştir. sözü edilen ve rapor araştırmamızın sürdürdüğü Nisan 1995-Eylül 1995 tarihleri arasında yapılmıştır.

* Araştırmanın tamamlandığı Mart 1996 tarihinde edinilen bilgilere göre, Mart ayında 3. aile Bişkek'e yerleşmiştir. Ayrıca köyden 4 genç ise lise sonrası eğitimi için halen Bişkek Üniversitesinde eğitim görmektedir.

alanında hem hayvanlar hem de insanlar için ulaşım sağlıklı biçimde yapılamadığından, hayvanlar köyün içinde kimi zaman başıboş ve şaşkın bir halde hemcinslerini arayarak dolaşmaktadırlar. Oysa bu durum evlerin ön veya arka sahalarında samanlık, otluk, garaj, kuruluk gibi müştemilatın önünde uzanan ve güneşlenmeye yarayan bir ağıl ile çözümlenebilirdi.

Şekil 6- Ulupamir Köyü'nde Meskenlere Ait Tek Tip Ev Planı
Figure 6- One Style Houses Plan At Ulupamir

Yaklaşık nüfusu 1900 olan Ulupamir köyünde yol, kanalizasyon ve arıtma gibi alt yapı sorunları bulunduğundan foseptik çukurlar yaygındır. Zeylan çayından 30-35 m. yükseklikte bulunan taraça kenarındaki foseptik kanalizasyon deposu taşıdığı eğim boyunca çaya doğru akıp suya ve dolayısıyla sonuçta Koçköprü barajına ulaşmaktadır.

Eğitim faaliyetleri, proje yapımı sırasında köy hizmetlerinin şantiye binası olarak kullandığı geçici binanın ilkokul olarak tanzim edilmesiyle uygunsun bir ortamda sürdürülmektedir. Oysa, neredeyse bir kasaba büyüklüğündeki bu köy için projede okul öngörülmesine rağmen, bu imkandan hala yoksundur. bu okul-

dan mezun olan öğrenciler ortaokul ve lise eğitimi için Erciş şehrine yönelmektedirler.

Buraya kadar kimi doğal ve beşeri özelliklerinden bahsedilen Ulupamir köyündeki en önemli iktisadi faaliyet hayvancılıktır. Hayvan yetiştirmede esas amaç, aynen tarımsal faaliyetlerde olduğu gibi, gıda maddesi teminidir. Ulupamir köyünde gıda maddesi temininde hayvanların payı oldukça fazladır. Ayrıca köyün toplam sahası içinde hayvancılık faaliyetlerinin kullandığı alan, tarımın kullandığından da çoktur. Buna ek olarak köyün tarım sahalarında hayvan yemleri yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Köydeki insanlar kendi ihtiyaçları olan buğdayı ekip biçerek değil, Erciş şehriden çuvallarla satın alarak tüketmektedirler. Ayrıca binlerce dönümlük mer'a ve çayır sahası da otlak ve ot temini için tahsis edilmiştir.

sözü edilen durumu destekleyen diğer faktörler ise, tarım faaliyetleri için tahsis edilen arazilerin eğiminin fazla, köye uzak ve sulama imkanlarının bulunmaması ile makinalı tarım gerektiren sahalar olması, her aileye 2,5 dönüm sulu, 8 dönüm kurak tarım arazisi ayrılması şeklinde sarılanabilir. Ayrıca beşeri bir mekan faktörü olarak ekili alanlarını civar köylere karşı koruyamama kaygısı bir engeldir. İktisadi bakımdan ise ot gibi doğal olarak yetişen, son derece garantili bir hayvan besleme kaynağını bırakıp, çayır ve meraları sökerek bunun yerine buğday ekmeyi riskli bir iş olarak görmeleri etkili olmaktadır. Gerçekten de köyün çayır ve mer'alarından 1987'de 215 ton, 1995'de 273 ton taze çayır otu elde edilmesi konunun iktisadi değerinin anlaşılması bakımından önem arzeder.

Ancak bu elverişli koşullara rağmen hemen her yıl ot-saman ihtiyacı açık vermektedir. Nitekim 1995 yılında ot ve yem ihtiyacının % 50'si satın alınarak karşılanmıştır. Bunun başlıca nedeni olarak başlangıçta 2000 olan koyun sayısının bugün 5000'i, yine başlangıçta olmayan inek popülasyonunu ise 893'e ulaşması gösterilebilir. Bu hayvan popülasyonunun beslenme ihtiyacını karşılayacak miktarda mer'a ve otlak sahası bulunmaması⁶ bir yana, yerleşme yeri seçimi yapılırken, civar köy ve mezraların tümünde olduğu gibi köye ait bir yayla sahasının belirlenmemiş olması bölge coğrafyasının dikte ettirdiği mekan şartlarının fütürsuzca gözardı edilmesi anlamı taşıdığı gibi, büyük bir eksik ve uzun yıllar etkileri hissedilecek bir sorun kaynağı niteliğindedir. Nitekim büyük bir kısmı çay kenarında bulunan otlak sahalarının, kışın yararlanmak üzere koruma altına alınması sonucu kurak yamaç ve tepelerdeki sararmış dikenleri otlamaya giden hayvanlar yüksek sıcaklık, susuzluk ve güneş altında yorgunluk gibi nedenlerle hastalanıp, bunlardan sadece 1992 yılında 700 koyun bir ay içinde telef olmuştur. Bu sonuca karşı çeşitli görüşler ileri sürülebilecek olmasına rağmen, benzer rahatsızlığın civar köylerde görülmemesi, kuşkusuz hayvanlarının Haziran ayından itibaren serin ve yeşil yayla çayırlarıyla besleniyor ve yayla havası alıyor olmalarında saklıdır. Bu durum bize Türkiye'nin bio-kli-

6 Başlangıçta otlaklar için uygun hane sayısının yaklaşık 150 olarak hesaplandığı ve bu sayının bugün 330 hane, 378 aileye yükseldiği ve mer'aların hep aynı kaldığı bir başka gerçektir.

matik yapısının tarla kültürleri kadar hayvancılığa da imkan tanınması ülke üzerinde dağ ve yayla birimlerinin değerlendirilmesinin mümkün olduğunu bir kez daha göstermektedir. Türkiye'nin topo-bioklimatik faktörlerinin değerlendirilmesiyle hayvancılık ekonomisinin işletme prensipleri de ortadadır. Anadolu'nun topo-bio-klimatik sentezi, ülke üzerinde "transhüman" a dayanan bir hayvan üretim sistemi açıklığa kavuşturduğu kadar, tüm ilk orta ve yakın çağlar boyunca yukarıdaki prensipler içinde uygulanmıştır.⁷ Diğer bir ifade ile araştırma sahası civarında yer alan kırsal yerleşmeler transhüman gerçeğine uyum sağlamış oldukları için hayvanlarını yitirme şeklinde tezahür eden bir iktisadi kayba uğramamaktadırlar. Nitekim Pamir yaylasında da hayvancılık faaliyetleri mevsimlere göre uyum sağlamış ve binlerce km² boyunca yayılan yüksek yaylalarda yapılmaktaydı.

Köydeki hayvancılığın (Foto 5) geliştirilmesi için başlangıçta: 8-12 nüfusa 12 koyun, 6-8 nüfusa 8 koyun, 2-6 nüfusa 6 koyun verilmiş ve bu koyunların bölge şartlarına adapte olmuş Mor ve Akkaraman koyunu olduğu belirtilmişse de verilen koyunların hepsi tüccardan alınmış yerli ve hastalıklı koyunlar oldukları için iki yıl içinde birer ikiye telef olmuşlardır. köyde bugün ulaşılmış bulunan koyun sayısı bu olaydan sonra köylülerin Erciş hayvan pazarından sağlıklı hayvan satın almaları sonucu gelinmiş bir rakamdır.

Buna bağlı olarak canlı donatım kredisi adı altında verilen ve hepsi ölen sağlıksız koyunların geri ödemeleri de faizleriyle birlikte tahsil edilmiştir.

Yerleşim projesinde her aile işletmesine bir adet olarak verileceği sözü edilen esmer İsviçre süt inekleri ile köyde bugün mevcut bulunan 893 inek arasındada herhangi bir ilişki söz konusu değildir. köylüler yine Erciş hayvan pazarından yerli inekler satın almışlar ve bugünkü inek sayısına ulaşmışlardır (Foto 6). Sözü edilen cins süt ineklerine Altındere Devlet Tarım İşletmesinden başka Erciş'te varlıklı iki çiftçi ailesinde rastlanmasının başlıca sebebi, günde ortalama 15-20 lt. süt verebilen ve ortalama canlı ağırlıkları 550-600 kg. olan bu kültür ineklerinin piyasa değerlerinin 90-100 milyon (Eylül 1995) olması, günde ortalama 13-15 kg. kaba ve kesif yem yemeleri ve dolayısıyla halkın gücünün yetmemesi olarak gösterilmektedir.

Ulupamir köyünde Türk el sanatları hemen her evde özenle sürdürülen canlı bir faaliyettir. Kilim, heybe, çantalar, at, koşum takım ve süslemeleri bunlar arasında sayılmalıdır. Bununla birlikte köydeki halıcılık kursu öğrencileri Sümerbank hesabına halı imalatı yaparlar. Deri hammaddesine bağlı olarak faaliyet gösteren mont, ayakkabı vb. gibi imalatların bir süreden beri ekonomik nedenlerle yapılamadığı ifade edilmişti. Küçük çapta imal edilen el işleri ve diğer bütün mamüllerin satılabileceği tek pazar Erciş şehridir.

7 TUNÇDİLEK, N., "Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi", İst. Üniv. Deniz Bil. Ve Coğrafya Enst., Yay. No: 4, İstanbul, 1992.

Köyde bunun dışında alışveriş-ticaret adına göze çarpan husus kimi köylülerce meskenlerin alt katlarındaki ahırların yerine tek gözlü olarak açtıkları dört adet bakkal dükkanıdır. Çeşitliliğin beklenmemesi gereken bu dükkanlarda kuşkusuz bazı basit günlük ihtiyaçlar karşılanır.

Köy içindeki ulaşımını hemen her evde birer ikişer adet bulunan atlarla sağlayan Ulupamir'lilerin diğer bütün ulaşım faaliyeti köydeki bir şahsa ait minibüs ile mevsimlere göre değişmekle beraber her sabah 07.00da Erciş şehrine gitmek ve öğlen 13.00 sularında geri dönmek şeklinde özetlenebilir. Bunun dışında şehirlerarası ulaşım için Erciş ve Van otobüs terminali ile Van havaalanı kullanılmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

İskan edilen ailelerin iş gücü potansiyellerini değerlendirerek gelirlerini artırmak, teknik ve mali yardımı sağlayarak tarım imkanlarına kavuşturmak, köyün civarı ve kendine göre merkezi yerleşim yeri olmasını teminle şehirlere göçü önlemek, köyde hangi ürünlerin ne nispette ve nasıl yetiştirileceğini tespit ederek hayvancılığın en ekonomik olarak nasıl değerlendirilebileceği ve faaliyetleri izlemek suretiyle belli dönemler sonunda her aileyi kendi kendine işleyen birer işletme haline getirmek şeklinde ifade edilen genel amaçların karşısında; sulama kanallarının yarım bırakılarak bozulmaları ve bu nedenle küçük sahalarda birkaç ailenin yonca ekmesi dışında yaklaşık on yıldır hiç bir tarımsal faaliyetin görülmemesi, bu süre zarfında hiç bir uzman veya yetkilinin köye uğramaması, inek ve koyun popülasyonunun olağanüstü artarak, köye ait bir yayla sahasının tesbit edilmemiş olmasından dolayı da otlakların son derece yetersiz duruma gelmesi, yine başlangıçta 298 meskende 202 aile ve 1130 olarak hesaplanan köy nüfusunun şimdi 340 hané 378 aile ve yaklaşık 1900 nüfusa ulaşması, sözü edilen nedenlerle tıkanan hayvancılık ve 130 kişinin istihdam edildiği koruculuk dışında hiçbir gelir kaynağının bulunmaması, başta Malayta ve İstanbul olmak üzere hemen her evden bir delikanlının göçmenleri, en verimli 8805 dönüm arazinin civar köylerle davalı durumda olması, nüfus baskısı sonucu ortaya çıkan mesken sıkıntısı ve sonuç olarak bölgede genel bir istihdam ve yatırım meselesinin yaşanması gibi beşeri ve iktisadi gerçekler dikilmiş durumdadır.

Beşeri ve iktisadi özelliklerini incelemeye çalıştığımız Ulupamir hakkında varılan sonuçlar ve mevcut durumdan anlaşıldığı üzere bazı meseleleri vardır. Bu meselelerin ortadan kalkması ile söz konusu kırsal yerleşmedeki hayat daha yaşanabilir olacak ve geleceğe umutla bakılmasını kolaylaştıracaktır.

1- Civardaki 24 köy 9 mezra yerleşmesinin hemen hepsinde yapıldığı gibi sürdürülen yeğane faaliyet hayvancılıktır. Bu nedenle özellikle kurak dönemde kullanılmak üzere köye ait bir yayla-otlak sahasının belirlenmesi.

2- Sulamalı-işlemeli ziraat faaliyetleri için mecburi olan sulama kanallarının tamamlanarak teknik tarım imkanlarına kavuşturulması.

3- Tarımsal faaliyetler bakımından çekingen ve yeterince bilgiye sahip bulunmayan köyün kendileri için olmasa bile özellikle hayvanların ot ihtiyacını karşılamak üzere ürün ekimi ve teknikleri hususunda eğitilerek cesaretlendirilmesi ve takip edilmesi.

4- Mevcut hayvansal ürünlerin değerlendirilmesine yönelik organizasyonlar ve özellikle Van Valiliğince yürütülen proje kapsamında et-süt üretimine uygun cins hayvancılık konusunda güç birliğine gidilmesi bakımından köylünün bilinçlendirilerek özendirilmesi.

5- Köye fiziki coğrafya şartlarının sunduğu bir imkan olarak, köyün kuzeyinde 3000 m. yüksekliğe sahip Aladağlardan inip temiz, berrak ve buz gibi suları ile köyün sahası içinden geçen Zeylan suyunun bu özellikleri ile alabalık üretimi için olağnaüstü bir fırsat olarak görülmesi.

6- Planlı bir yapıya sahip yerleşmenin bu görüntüsünü bozacak olan gelişigüzel müstemillatlara meydan verilmeyip, meskenlerin alt kenarının ahır olmaktan çıkarılarak, bir yandan artan nüfusun mesken ihtiyacının karşılanması, diğer yandan ise, meskenlerin arasında 50 m. yi bulan boş sahaya düzenli ve sağlıklı ahırlar ile samanlıkların yapılması.

7- Nüfus miktarı bakımından "belediyelik" olma sınırlarına gelmiş bulunan bu yerleşmenin idari bakımından kasaba hüviyetine kavuşturulması.

Son söz olarak bugünkü durumda potansiyel sınırlarına dayanmış bulunan Ulupamir'de anlatılan sebepler ve geçim darlığı sebebiyle göç olayı başlamış ve devam etmektedir. gerekli tedbirler alınmazsa gelecekte de artarak devam etmesi beklenilmelidir.

Fotoğraf 1- Ulupamir Köyü ve Civarının Doğu yönünden Alınmış Genel Bir Görünümü
(Mart 1995)

Photo 1- A General View: from the east side of Ulupamir village and environment

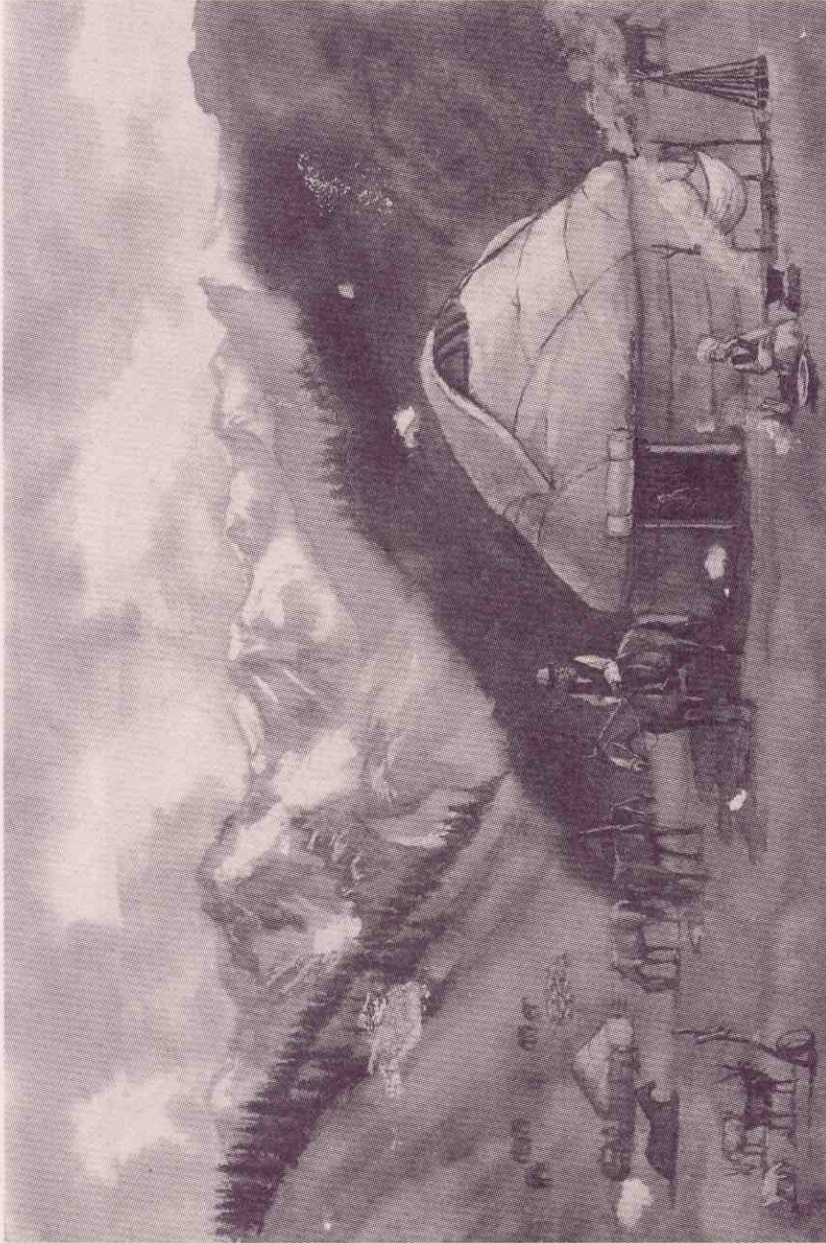
Fotoğraf 2- Köyün Batısındaki 2066 m. Rakımlı Kavak Tepesinden Zeylan Çayı ve Otlak Sahalarının Görünümü

Photo 2- A General View: Pasture areas and Zeylan Brook, From Kavak Hill. Which is at west side of village 2066 m. Altitude.

Fotoğraf 4- Pamir Yaylasında Yurtlardan Müteşekkil bir Oba

Photo 4- A Constituanal Yurt's Oba at Pamir High Plateau.

Fotoğraf 3- Ulupamir Köylülerinin Pamir Yaylasının Murgap Bölgesindeki "Yurt"lardan Mütetekkil Hayat Ortamları

Photo 3- Constiutonal Life Environment from "Yurt"s at Murgap Region of Pamir High Plateau of Ulupamir Villagers

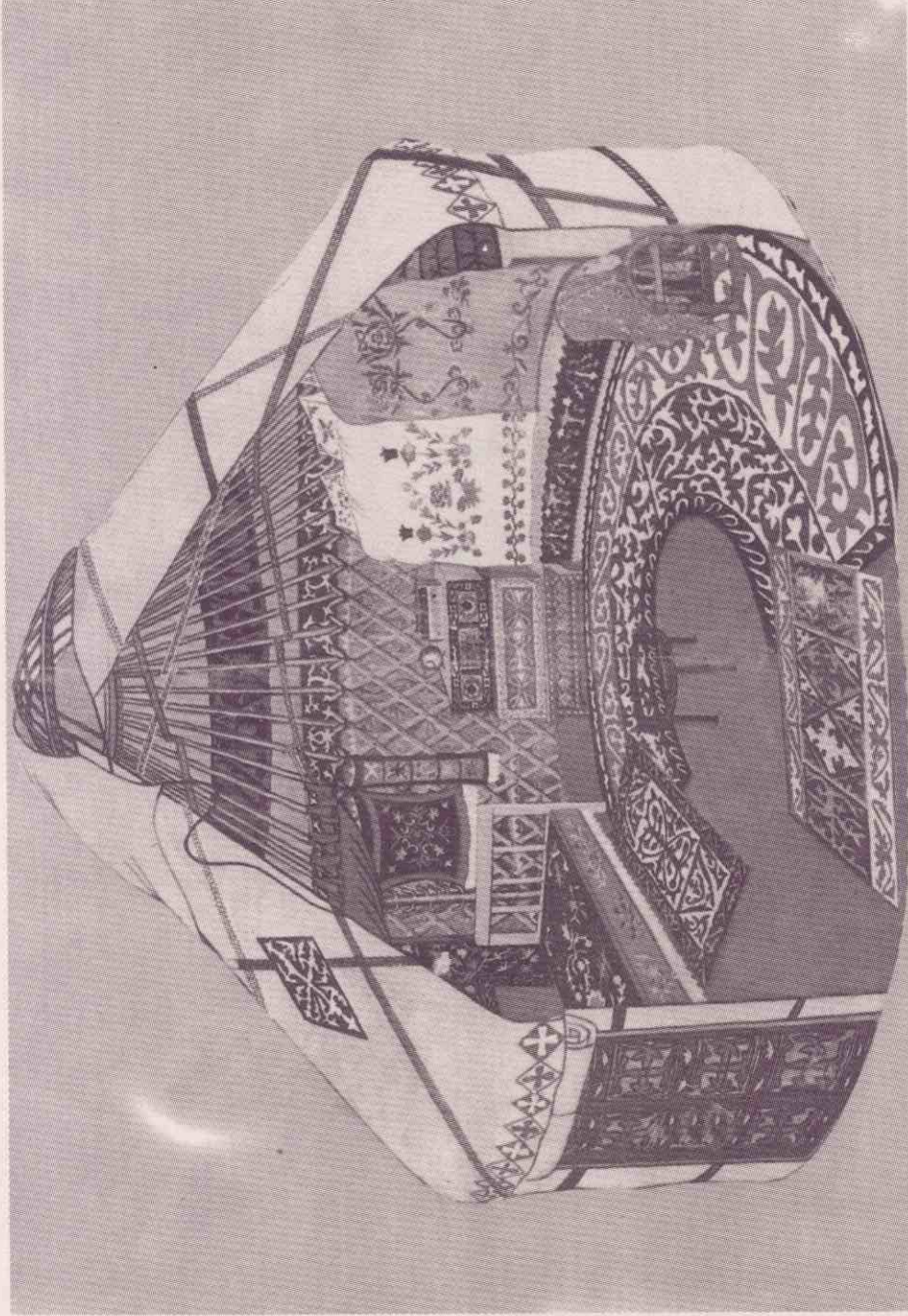
Fotoğraf 5- 1979-1982 Yılları Arasında Boyunca Yaşanılan Pakistan'ın Gilgit Şehrindeki Çadır Kent

Photo 5- Poor-quality tent ville by the side Gilgit city Lived there between 1979-1982 in Pakistan.

Fotoğraf 7- Meskenlerin Alt Katlarındaki Ahır ve Önündeki Ağıldan Bir Görüntü.

Photo 7- A View: from in front of Pen, and Cowshed Down Stairs of Houses.

Fotoğraf 6- Türkistan'da ve Pamir Yaylalarında Kullanılan Yurt Çadırı
Photo 6- The "Yurt" Tent Used At Pamir Plateaus and Turkistan

Fotoğraf 8- Ulupamir ve Çevresinde Yegane Yakacak Maddesi Olan Tezeğin Hazırlanmasıyla Uğraşan Bir Köyü

Photo 8- A villagers works to prepare "Tezek", the only fuel in Ulupamir and Environment

Kaynakça

- DENKER, TOLUN B. (1977) "Yerleşme Coğrafyası, Kır Yerleşmeleri" İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No: 93, İstanbul.
- DÖNMEZ, Y. (1973) "Türk Dünyasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası" İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No: 74, İstanbul.
- ERİNÇ, S. (1953) "Doğu Anadolu" İst. Üniv. Yay. No: 15, İstanbul.
- GÖNEY, S. (1967) "Mengen Havzasındaki Köy Meskenleri" İst. Üniv. Coğr. Enst. Der., Cilt:8, Sayı: 16, 1967'den ayrı baskı, İstanbul.
- KELEŞ, R. (1962) "Türkiye'de Köylü Nüfus ve Şehirlere Akın" Beşinci Şehircilik ve İskan Haftası Konferansları, Yay. No: 9, Ankara.
- SERGÜN, Ü. (1975) "Uluova: Beşeri Coğrafya Açısından Bir Araştırma" İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No: 82, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N. (1964) "Bozaniç Köyü" İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No: 38, İstanbul
- TUNÇDİLEK, N. (1964) "Türkiye'de Yaylalar ve Yayılcılık" İst. Üniv. Coğr. Enst. Der., Sayı: 14, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N. (1967) "Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskanı" İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No: 49, İstanbul.
- TUNÇDİLEK, N. (1978) "Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları" İst. Üniv. Coğr. Enst. Yay. No: 96, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. (1957) "Kurak Bölgelerde Ziraata" İst. Üniv. İktisat Fak. Yay. No: 56, İstanbul
- TÜMERTEKİN, E. (1980) "Kırsal Alanlar ve Coğrafya" İ.T.Ü. Mim. Fak. Şehircilik Enst. Der, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. (1994) "Ekonomik Coğrafya" İst. Üniv. Ed. Fak. Yay. No: 2926, İstanbul
- T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ, Genel Nüfus Sayımları, 1985, 1990.
- KÖY HİZMETLERİ VAN İL MÜDÜRLÜĞÜ. (1986) "Van Erciş Altındere Bölgesine İskan Edilen 298 Türk soylu Afgan Ailesinin Tarımsal İskan Revize Raporu".

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY 101

LECTURE NOTES

BY [Name]

DATE

TOPIC

1. Introduction

2. The Philosophy of Language

3. The Philosophy of Mind

4. The Philosophy of Action

5. The Philosophy of Law

6. The Philosophy of Politics

7. The Philosophy of Economics

8. The Philosophy of Science

9. The Philosophy of Religion

10. The Philosophy of Art

11. The Philosophy of Education

12. The Philosophy of History

13. The Philosophy of Social Science

14. The Philosophy of Mathematics